

Handwritten text in a cursive script, likely a preface or introduction, partially obscured by the book cover. It appears to be in Swedish or Danish, mentioning names like 'Anders Fröjmark' and 'Sveriges Historik'.

Anders Fröjmark

SVERIGE UNDER KALMARUNIONENS TID

EN POLITISK-HISTORISK ÖVERSIKT

Kompendium

9. uppl.

Högskolan i Kalmar

mars 2009

Vertical handwritten text on the left margin, possibly a library stamp or a note.

Vertical handwritten text on the right margin, possibly a library stamp or a note.

Main body of handwritten text in a cursive script, continuing the text from the top of the page. It is dense and covers most of the bottom half of the image.

SVERIGE UNDER KALMARUNIONENS TID

EN POLITISK-HISTORISK ÖVERSIKT

Företal

Nedanstående text avser att ge en kortfattad och översiktlig framställning över Sveriges politiska historia under Kalmarunionens tid. Ekonomiska, sociala, kyrkliga och kulturella förhållanden tas endast upp i framställningen i den mån de bidrar till att belysa det politiska skeendet.

En första upplaga av texten trycktes i januari 1997. Denna nionde upplaga är en lätt uppdaterad version av den åttonde (2006), som i sin tur var reviderad och utökad på flera punkter.

Omslagets bakgrundsmotiv utgörs av en del av texten till unionsbrevet 1397. Kopian är baserad på ett fotografi i *Kalmar stads historia 2* (1982) s. 18.

Kalmar i mars 2009

Anders Frøjmark

INNEHÅLL

I. BAKGRUND: DE NORDISKA LÄNDERNA UNDER 1300-TALET	3
• <i>Danmark</i>	3
• <i>Norge</i>	3
• <i>Sverige</i>	4
• <i>Inre samhällsförhållanden i de nordiska rikena</i>	4
• <i>Övriga bakgrundsfaktorer</i>	5
II. TIDEN INTILL 1448	6
• <i>Vägen till unionen</i>	6
• <i>Kalmarunionen under drottning Margaretas regeringstid</i>	8
• <i>Kung Eriks allenastyre</i>	9
• <i>Successionen efter Erik</i>	10
• <i>Krisen vid 1400-talets mitt</i>	11
III. PERIODEN 1448–1523	13
• <i>Intressenterna i maktkampen</i>	13
• <i>Karl Knutssons och Kristian I:s tid</i>	14
• <i>Sten Sture d. ä.:s och kung Hans tid</i>	15
• <i>De yngre Sturarnas och Kristian II:s tid</i>	16
För vidare studium	20
Regentlängder	22
Ärkebiskopslängder.....	23
Bjälboätten (Folkungaätten) och Kalmarunionen (släkttavla)	24

I. BAKGRUND: DE NORDISKA LÄNDERNA UNDER 1300-TALET

De nordiska rikenas 1300-talshistoria rymmer inslag såväl av samverkan som av konflikt. Grupperingarna inom konflikterna var ofta gränsöverskridande.

Danmark

Danmark genomgick en djup kris under 1330-talet, då riket var bortförpantat till två holsteinska grevar. Skåne med Blekinge kom dock under Magnus Eriksson av Sverige, medan Halland sedan tidigare behärskades av Magnus mor, hertiginnan Ingeborg Håkansdotter. Danmark var utan kung mellan 1332 och 1340, då *Valdemar IV* tillträdde. Målmedvetet och skickligt byggde han upp riksenheten på nytt, vilket på slutet gick ut över Magnus, som på grund av inre motsättningar i Sverige inte klarade av att hålla greppet över Skåne, Blekinge och Sydhalland (1360) och dessutom förlorade Gotland (1361). Slutligen erövrade Valdemar även Nordhalland med den mäktiga borgen Varberg (senast 1366), som hade varit utom dansk kontroll sedan slutet av 1200-talet. Valdemar fick tillnamnet "Atterdag". Hans politik sågs med stor misstänksamhet och tidvis öppen fientlighet av hansestäderna, liksom av det nordtyska hertigdömet Mecklenburg.

Valdemar avled 1375. Fred rådde då med hansastäderna sedan 1370. Tronföljdsfrågan var olöst eftersom Valdemars son Christoffer hade avlidit redan sommaren 1363. Valdemar hade i stället två dottersöner som kunde föras fram som tronkandidater. Äldsta dottern Ingeborgs son med hertig Henrik av Mecklenburg hade av Valdemar själv utpekats som tronföljare. Även den yngre dottern *Margareta*, drottning av Norge, hade emellertid en son som kunde komma ifråga. Denne son bar namnet *Olof*.

Norge

Medan de andra båda nordiska länderna var valriken var Norge ett arvrike, med minutiöst reglerad tronföljd. Vid *Håkan V Magnussons* frånfalle 1319 var den närmaste arvingen hans dotterson Magnus Eriksson. Magnus ärvde Norges krona och valdes samtidigt, tre år gammal, till Sveriges kung. Norge och Sverige förenades således i en personalunion. Det förefaller inte som om unionen också var avsedd att vara en bestående realunion. I stället valde Magnus att trygga de politiska förhållandena i sitt stora välde genom att dela upp det mellan sina söner, varvid han lät hylla sin yngre son Håkan i Norge 1343. Den äldre sonen Erik skulle överta Sverige och Skåneland (Skåne, Blekinge och Halland) efter Magnus död. *Håkan VI Magnusson* övertog styret av Norge när han blev myndig 1355. Fadern behöll kungatiteln och vissa rättigheter i Norge, men

i praktiskt hänseende får personalunionen under den följande tiden betraktas som upplöst. Den 9 april 1363 ingick Håkan äktenskap med Valdemar Atterdags tioåriga dotter Margareta, som alltså blev norsk drottning. Samtidigt blev hon även svensk drottning, eftersom Håkan år 1362 hade valts till svensk kung vid Magnus sida. I äktenskapet mellan Håkan och Margareta föddes 1370 sonen Olof. Håkan avled 1380.

Sverige

Sverige var ett valkungarrike, där det så kallade frihetsbrevet av år 1319 och den omkring femton år yngre valstadgan hade fastslagit vissa konstitutionella förhållanden, vilka återupptogs i landslagen vid seklets mitt. År 1319 valdes hertig Erik Magnussons son (Magnus Ladulås sonson) *Magnus* till kung. År 1331 övertog han som myndig regeringsansvaret. Följande år utökades hans rike med Skåne och Blekinge, och ett av hans permanenta strävanden var att få internationellt erkännande av detta förhållande. Valdemar Atterdag hade motsatt intresse. Allt detta orsakade Magnus mycket stora utgifter, samtidigt som svenska stormän anklagade honom för att styra alltför enväldigt. År 1356 vände sig även hans äldste son *Erik* mot honom. Efter ett framgångsrikt uppror tvingades Magnus dela riket och kungavärdigheten med honom. Erik avled 1359, varmed riksenheten återställdes, men Magnus position hade försvagats ytterligare. Mecklenburgska och hanseatiska intressen hade fått stort spelrum under konflikterna, vilket oroade Valdemar Atterdag. Valdemar återtog Skånelandskapen 1360 (Nordhalland dock först 1366) och erövrade Gotland 1361. I Sverige var Magnus mycket hårt ansatt. För att freda ryggen slöt han sig till Valdemar, något som bekräftades genom Håkans och Margaretas äktenskap 1363.

År 1364 avsattes Magnus och hans medregent Håkan som svenska kungar av stormännen och på tronen uppsattes Magnus systerson *Albrekt*, son till hertig Albrekt II av Mecklenburg. Huset Mecklenburg hade därmed fått ett kraftigt grepp om ett av de nordiska rikena. Magnus tog sin tillflykt till Norge, varifrån han med Håkans hjälp gjorde fruktlösa försök att återfå makten i Sverige. Vissa delar av Västsverige, i praktiken främst Dalsland och Värmland, lyckades Magnus och Håkan behålla genom en fredsuppgörelse med kung Albrekt och hans råd i augusti 1371. Älvsborgs fästning vid Göta älvs mynning behärskades samtidigt av danskarna. Magnus avled i Norge år 1374.

Kung Magnus hade under sin makts dagar regerat över både Sverige, Norge och Skåne. Denna trippelunion kan sägas ha berett vägen för den kommande nordiska unionen.

Inre samhällsförhållanden i de nordiska rikena

Som framgår av det ovanstående hade kungarna stort inflytande på politikens utformning i sina respektive riken, men detta inflytande var inte obegränsat. Kyrkans ledande ämbetsmän och den världsliga aristokratin var starka intressegrupper som hade det kungliga *rådet*, ibland kallat riksrådet, som sitt politiska maktorgan, och inte minst Sverige framstår under vissa skeden närmast som ett slags aristokratisk republik (Herman Schück). Då Danmark och Sverige till skillnad från Norge var valriken hade rådsaristokratin särskilt stora möjligheter att göra sig gällande i dessa länder. Genom innehav av slott och slottslän kunde man bygga upp och säkra en maktposition, och dessa blev därför viktiga brickor i det politiska spelet.

De övriga samhällsgrupperna hade under 1300-talet ett mycket begränsat inflytande över politiken på riksnivå. Detta var dock något som gradvis kom att förändras under 1400-talet. I Danmark, det mest urbaniserade av de nordiska länderna, blev städernas borgerskap en allt viktigare intressegrupp. I Sverige skulle allmogen framträda som en politiskt betydelsefull faktor.

Övriga bakgrundsfaktorer

Till bakgrunden hör slutligen att de nordiska rikena inbördes förenades av många slags band. Språken stod varandra ännu närmare då än nu (finskan och samiskan undantagna). På det kyrkliga planet kan man notera att Norden sedan länge utgjorde en enhetlig ordensprovins för såväl franciskaner som dominikaner. Sedan länge förenades nordborna också i vallfarter till S:t Olofs grav i Nidaros, och alltifrån 1370-talet fick den nygrundade birgittinordens kloster i Vadstena en central ställning som nordisk mötesplats och den heliga *Birgitta* som samlande nordisk helgongestalt. De politiska unionerna över riksgränserna hade också satt sina spår och de dominerande nordiska adelsfamiljerna förenades inbördes genom äktenskap och jordtransaktioner. Danska ätter som Brahe, Gyldenstierne (Gyllenstierna) och Tott fick svenska grenar. På motsvarande sätt kom vissa svenska ätter, främst bland dem ätten Trolle, att få danska grenar. På den folkliga nivån var riksgränserna ständigt perforerade av tusentals förbindelser och mycken småländsk handel skeppades via blekingska och halländska hamnar.

II. TIDEN INTILL 1448

Vägen till unionen

I Danmark var situationen oklar efter Valdemars död 1375. *Mecklenburgarna*, som redan behärskade Sverige, förde fram en av sina egna, hertigen Henriks av Mecklenburg son med Valdemars äldsta dotter Ingeborg, som kandidat till Danmarks tron. Denne gosse, vars namn var Albrekt, var brorson till Sveriges kung med samma namn. *Hansan* var en inflytelserik maktfaktor med egna intressen att bevaka. Till följd av fredsavtalet med Valdemar i Stralsund 1370 innehade hansan fyra strategiska borgar i Skåne på femton år.

I denna situation gav Valdemars yngre dotter, den norska drottningen Margareta, prov på målmedvetenhet och skickligt handlag. Hon lyckades våren 1376 få sin fem-åriga son Olof vald till kung efter Valdemar och kunde sedan själv styra riket som Olofs förmyndare. I Norge ärvde Olof tronen efter sin fars död 1380. Norge var åter i union, denna gång med Danmark. Längre fram finner vi att Olof även titulerade sig ”rätt arvinge till Sverige”, vilket vittnar om att tanken på en utökad nordisk union fanns hos Margareta och hennes son.

Som Danmarks och Norges faktiska regent strävade Margareta att halla undan mecklenburgarna, reducera hansans dominans över handeln – inte minst på den lönsamma Skånemarknaden för sill, en av kronans viktigaste inkomstkällor – och stärka kronans finansiella bas. Ett stort problemkomplex var också knutet till det danska hertigdömet *Slesvig* (Sønderjylland) vid gränsen mot Tyskland, som de holsteinska grevarna hade bemäktigat sig 1375. I en uppgörelse år 1386 uppnåddes en kompromiss, som innebar att drottningen gav de holsteinska grevarna Slesvig som ärftligt län under den danska kronan. Denna kompromiss var dock bräcklig och kom att följas av nya förhandlingar och slutligen krig.

Samma år ingicks på andra sidan Östersjön den *polsk-litauiska unionen* under Vladislav II (Władysław Jagiełło). Också denna union hade intresse av att motverka den kraftiga tyska dominansen i Östersjöområdet, och särskilt de tyska ordensriddarnas välde.

Sonen Olof var garanten för den maktställning Margareta hade byggt upp. Följaktligen innebar hans oväntade dödsfall vid endast 17 års ålder, den 3 augusti 1387, att även Margaretas position undergrävdes. Än en gång öppnades möjligheten för mecklenburgarna att göra sina kandidaturer gällande, såväl i Danmark som i Norge. För att förekomma dem lät sig Margareta redan en vecka senare, den 10 augusti, på Lunds landsting väljas till ”fullmäktig fru, husbonde och hela Danmarks förmyndare”. Beslutet

i Lund innebar att Margareta skulle styra Danmark som regent till dess hon och rådet gemensamt hade kommit överens om vem som skulle väljas till konung.

I februari 1388 befann sig Margareta i Norge, där två viktiga statsakter utfärdades av riksrådet med ett par veckors mellanrum. I den första gjordes Margareta till fullmäktig fru och rätt husbonde i Norge på livstid. Den svenske kung Albrekt – Magnus Erikssons systerson – utmönstrades som norsk tronarvinge på grund av att han hade fört krig mot riket. Med regeringsmakten säkrad kunde Margareta fullfölja de förhandlingar som ledde till att hennes systerdotters son, tillika son till hertigen Wartislaw VII av Pommern-Stolp (Slupsk), kunde utses till norsk tronföljare. Han adopterades av Margareta och gavs det nordiska kunganamnet *Erik*. I en ny statsakt erkände riksrådet den sexårige Erik som Margaretas arvinge och norsk tronföljare. I kraft av beslutet från landstinget i Lund kunde valet av Erik (i historieskrivningen oftast benämnd Erik av Pommern efter sitt hertigdöme) även till dansk tronföljare nu säkras.

I Sverige var missnöjet starkt med den mecklenburgska dominansen. Svenska stormän inom råds-kretsen sökte vägar att bli av med Albrekt, som ju en gång hade kallats in på grund av samma sorts missnöje. När den mäktige drotsen Bo Jonsson (Grip) avled år 1386 gav hans testamente det svenska rådet ett starkt trumfkort på hand, i form av de många betydelsefulla borgar drotsen hade lyckats lägga under sig under sin levnad. Bo Jonssons testamentsexekutorer förhandlade i mars 1388 med änkedrottning Margareta om villkoren för hennes övertagande av regeringsmakten i Sverige. Hon valdes därvid å hela rikets vägnar till ”fullmäktig fru och rätt husbonde” också i Sverige. Förhandlingarna fördes av bevarade dokument att döma i borgen Dalaborg vid Vänern, belägen i en del av riket som kungarna Magnus och Håkan hade lyckats behålla kontrollen över efter uppgörelserna med Albrekt. Margareta såg sig som representant för den legitima kungadynastin mot vilken svenskarna hade förbrutit sig när de fördrev Magnus och Håkan och inkallade Albrekt. Det återstod nu en militär uppgörelse. I februari 1389 besegrade hennes armé Albrekt och hans trupper vid Åsle utanför Falköping, varvid kungen själv togs till fånga. De tre rikena var därmed samlade under ett gemensamt styre.

Likväl hade Albrekt fortfarande en stark rättsgrundval som svensk konung. Det dröjde ända till 1395 innan man i en uppgörelse på det skånska slottet Lindholmen åstadkom att Albrekt gav upp sina anspråk och det av hans anhängare hallna Stockholms slott. Därmed öppnades vägen till den svenska kungavärdigheten för Margaretas adoptivson Erik, som sedan 1389 officiellt var Norges kung. År 1396 valdes Erik på Mora äng utanför Uppsala till Sveriges konung. Tidigare samma år hade kungaval ägt rum även i Danmark.

Kalmarunionen under drottning Margaretas regeringstid

Sommaren 1397 hölls ett *unionsmöte i Kalmar*. Mötets höjdpunkt utgjordes av Eriks kröning den 17 juni. Som nyligen (1995) har visats av den norska historikern Eldbjørg Haug hade han redan år 1392 krönt i arvriket Norge. Detta förhållande ger en förklaring både till den svaga norska representationen vid Kalmarmötet och till *kröningsbrevets* (se nedan) ordalydelse om att man i Kalmar hade "fullbordat" hans kröning.

Kröningen i Kalmar kungjordes i ett kröningsbrev utfärdat den 13 juli av 67 ledande nordiska prelater, rådsmedlemmar och andra stormän. Erik erkänns i brevet som krönt konung över de tre rikena.

Under Kalmarmötet tillkom också det så kallade *unionsbrevet*, avsett att reglera förhållandena inom unionen. Brevet är utfärdat i Kalmar på "den saliga jungfrun Margaretas dag", den 20 juli enligt det i Kalmar gällande Linköpingskalendariet. (Margaretadagen inföll den 13 juli enligt en ordning som har tillämpats i vissa danska kyrkor, men som man knappast kan ha tillämpat vid utfärdandet av detta brev.) Här finns bestämmelser om unionens fortlevnad efter konungens död, om kungaval och tronföljd. Här stadgas om gemensamt försvar, och fastslås att de olika rikenas lagar skall respekteras av konungen. Unionsbrevet är dock inte utfärdat och sigillerat i vederbörlig form. Det betraktas därför vanligen som ett förhandlingsutkast som av något skäl inte har blivit godkänt, eller som ett vittnesbörd om vad man hade förhandlat om.

Margareta styrde sina tre riken till sin död år 1412. Hon förde en konsekvent politik för att stärka kungamakten och säkerställa kontrollen över de viktiga borgarna. Hon arbetade målmedvetet på att bygga upp unionen, se till att inre fred rådde efter det konfliktfyllda 1300-talet och samtidigt föra en styrkepolitik mot hansen, mecklenburgarna och *Tyska orden*. Mecklenburgarna hade år 1394 erövrat Gotland och bedrev sjöröveri därifrån. För att stoppa sjöröveriet hade Tyska orden besatt Gotland år 1398, och först 1408 lyckades Margareta få kontroll över ön. Hon sökte också stärka greppet över hertigdömet Slesvig och befann sig i Flensburg för förhandlingar när döden hann upp henne.

Margaretas eftermäle blev blandat. Man mindes henne som en kraftfull regent och skicklig förhandlare. Hennes regeringstid hade i huvudsak varit en tid av fred och stabilitet. I Sverige fick hon emellertid många fiender på grund av de hårdhänta godsindragningar hon drev igenom, med stöd av *Nyköpings recess* av år 1396 (recess är det samma som ett beslut som har tillkommit efter förhandlingar). Till detta kommer att den förmåga att utse lojala och dugliga medarbetare som annars utmärker hennes politiska karriär var mindre framträdande i Sveriges fall.

Kung Eriks allenastyre

Kung Erik hade i ringa utsträckning fått göra sig gällande under Margaretas livstid, men kom därefter att under ett kvarts sekel självständigt styra över den nordiska unionen. Efter att 1406 ha äktat *Filippa*, dotter till Henrik IV av England, hade han under en period huvudsakligen vistats i Sverige, troligen på Kalmar slott. Kungaparet hade goda relationer med Vadstena kloster, där Filippa kom att begravas 1430.

Som regerande konung hade Erik stora utrikespolitiska ambitioner. Unionen skulle utgöra en bas för ett Östersjövälde, med det pommerska arvlandet som brohuvud på andra sidan Östersjön. Han sökte även knyta Polen-Litauen till detta förbund. Ett viktigt syfte med denna politik var att bryta hansans handelsmonopol.

För att förbättra kontrollen över Öresund anlade han där sundet var som smalast slottet Krogen (föregångaren till Kronborg) och började ta upp tull av de fartyg som passerade. Sundstullen gav ett viktigt bidrag till kronans finanser, samtidigt som den markerade anspråken på kontroll över Östersjöområdet.

I söder ärvde Erik den olösta konflikten rörande Sönderjylland. Denna kom att utnyttjas av hansestäderna, som oroades över hans Östersjöpolitik. 1426 utbröt ett stort krig som tvingade Erik till hård beskattning på hemmaplan. Det stora förtroende som han tidigare hade åtnjutit nöttes snabbt ned. Härtill kom att Erik också satte utländska tjänstemän på slotten och manövrerade för att stärka monarkin, vilket utmanade starka intressen i Sverige och Danmark. Som ett led i denna politik sökte den barnlöse Erik ivrigt men förgäves få sin unge pommerske kusin Bogislaw erkänd som tronföljare. Även Eriks kyrkopolitik ledde till motsättningar, vilka kulminerade i striden om tillsättandet av ärkebiskop i Uppsala år 1432, ett tydligt eko av investiturstriden.

Det hårda skattetrycket och några illa tålda kungliga tjänstemäns ämbetsutövning (Västeråsfogden Jösse Eriksson brukar särskilt nämnas) var sannolikt de utlösande faktorerna bakom *Engelbrektsupproret* 1434. Även de negativa effekter kung Eriks krig mot hanseaterna fick för den svenska exportnäringen, och därmed inte minst för Engelbrekts hemtrakt Bergslagen, har dragits fram som en förklaring till upproret. Här emot har invänts att en hanseatisk handelsblockad hade avblåsts redan 1432 och att det finns belägg för export av svenskt järn vid denna tid (Lars-Olof Larsson). Det är på andra sidan klart att upproret fick konsekvenser för Eriks fortsatta förmåga att föra krig mot hansestäderna och de holsteinska grevarna. I ett fördrag i Vordingborg 1435 be-seglades hans nederlag.

I Engelbrektsupproret framträdde för första gången i svensk historia en politisk ledare som inte tillhörde högaristokratin, bergfrälsemannen *Engelbrekt Engelbrektsson*. Detta och den betydande roll den svenska beväpnade allmogen spelade i konflikten speglar de nya sociala förhållandena under senmedeltiden. Politiskt tog detta sig uttryck

bland annat i det utökade rådsmöte i Arboga i januari 1435, som i äldre historieskrivning brukade kallas "Sveriges första riksdag" (någon verklig fyrståndsriksdag – med alla fyra stånden som självständigt agerande parter – kan man dock knappast tala om före 1460-talet). Motsättningarna till Erik skärptes under konfliktens gång och ledde till att frågan om hans avsättning aktualiserades vid flera tillfällen, och från 1436 har han knappast utövat någon regeringsmakt i Sverige. Han vistades i stället huvudsakligen på Gotland.

Upprorets energi kom att utnyttjas av några yngre aristokrater som slöt sig till det, häribland *Karl Knutsson (Bonde)*. Engelbrekt själv blev dock, av delvis outredda skäl, mördad av högfrälsemannen Magnus Bengtsson (Natt och Dag) i maj 1436. Karl Knutsson var inte sen att utnyttja det maktvakuum som därmed uppstod. Under de år som följde arbetade han målmedvetet på att stärka sin position och eliminera sina motståndare. I oktober 1438 valdes han på ett rådsmöte till *riksföreståndare* (ungefär "regent i kungens frånvaro") i Sverige.

Erik avsattes slutgiltigt som konung i såväl Danmark som Sverige 1439. I Norge kvarstod han formellt som konung till 1441 (se nedan). I realiteten vistades Erik till 1449 på Visborgs slott på Gotland, varifrån han ledde sjöröververksamhet. Han drog sig därefter tillbaka till sitt pommerska arvländ, där han vid omkring 78 års ålder avled år 1459. Hans grav finns i kuststaden Darłowo (Rügenwalde).

Successionen efter Erik

Krisen inom unionsmonarkin hade föranlett täta kontakter mellan riksråden i de två valrikerna Sverige och Danmark. Vid ett möte i Kalmar hade man den 9 juli 1438 upprättat ett rättsligt bindande unionsfördrag för de båda rikerna, i vilket det stadgades hur man skulle förfara i händelse av kungaval i framtiden. När Erik slutligen hade avsatts gick man till förhandlingar efter dessa riktlinjer. Eriks systerson, hertig *Kristofer av Bayern*, hade redan tidigare förts fram som en lämplig kandidat. År 1440 valdes han till konung i Danmark och följande år i Sverige. Också i Norge avsattes nu Erik till förmån för Kristofer. Karl Knutsson fick lämna sitt svenska riksföreståndarskap, men kompensades med ett antal strategiska borgar som ytterligare stärkte hans militära position.

En dansk handfästning, som Kristofer utfärdade i samband med kungavalet, visar att riksrådet önskade binda den nye konungen vid de konstitutionella principer som Erik inte hade erkänt. Även det svenska riksrådet erhöll någon form av försäkran i detta stycke, även om dess ordalydelse inte är bevarad. Sin mest bestående insats i Sverige gjorde Kristofer genom att år 1442 utfärda en ny landslag, som väsentligen överensstämmer med Magnus Erikssons. Sveriges karaktär av valrike fastslogs här på nytt.

Kristofers landslag förblev gällande svensk lag ända till 1734 och trycktes sista gången som officiell svensk lagbok så sent som 1726.

Kristofer hade även lovat att återföra det av Erik besatta Gotland till Sverige och inte till Danmark. Döden hann emellertid före den militära aktion han av allt att döma planerade. I januari 1448 avled han oväntat på Helsingborgs slott, endast 31 år gammal. Han fick sin gravplats i Roskilde domkyrka.

Det kan vara värt att notera att Kristofer var den förste svenske konung sedan Magnus Ladulås som avled i obestridd besittning av tronen. Dessvärre efterlämnade han ingen arvinge. Unionen stod nu åter utan konung och utan någon självklar tronföljare.

Krisen vid 1400-talets mitt

I Sverige fanns vid Kristofers död en stark falang av yngre aristokrater med Karl Knutsson som ledargestalt. Karl Knutsson vann anslutning för sin åsikt att endast en inländsk man borde bli vald till konung, enligt landslagens krav. Karl drev igenom sitt eget kungaval i stor hast i juni 1448, i motsättning till en falang i rådet som ville invänta förhandlingar med det danska rådet och i medvetet åsidosättande av 1438 års Kalmaravtal. Karl var helt oacceptabel för danskarna, som i stället valde greven Kristian av Oldenburg (*Kristian I*), vars härstamning kunde ledas till såväl det gamla danska kungahuset som till Birger jarls ätt. Karl hade med sitt agerande brutit unionen, men hade knappast något primärt intresse av att upplösa den. Han försökte bli accepterad som norsk konung och blev även krönt i Norge år 1449, men det norska riksrådet valde slutligen att i stället följa den danska lösningen.

För att överlappa sprickan i unionen sammankallades ett dansk-svenskt fredsmöte i Halmstad i maj 1450. Vartdera riksrådet utsåg tolv mötesdelegater, som försågs med fullmakt av respektive kung. Mötet resulterade bland annat i en utförlig unionstraktat, där det stadgades om hur man skulle förfara för att återupprätta unionen vid någon av de båda monarkernas fränfalle. I särskilda paragrafer behandlades en rad konstitutionella spörsmål rörande unionens innehåll. Beträffande Norge innebar mötets beslut att Karl tvangs ge upp sina anspråk. Frågan om vilket rike Gotland skulle tillhöra förblev däremot olöst.

Vid sidan om Gotlandsfrågan fanns ytterligare en latent konflikthanledning mellan rikena i form av det svenska morgongåvegods, Örebro län, som unionsdrottningen *Dorothea* (av Brandenburg) hade tilldelats när hon ingick äktenskap med Kristofer. Saken komplicerades av att den unga änkan år 1449 hade gift sig på nytt, denna gång med Kristian I. När Kristian år 1457 erkändes även som svensk konung (se nedan) kunde

morgongåvegodset tas i besittning, men det förlorades åter när han fördrevs år 1464.
Konflikten kom senare bland annat att föras fram inför påven av Kristian.

III. PERIODEN 1448–1523

Intressenterna i maktkampen

Den följande långa perioden av unionens historia präglas i stor utsträckning av återkommande maktkamp, varvid i synnerhet Sverige under långa perioder endast i formell mening kan sägas ha ingått i unionen. För den som vill se tydliga linjer och konstitutionell ordning kan allt detta förefalla förvirrande, men sett på ett annat sätt vittnar det om att de nordiska länderna vid denna tid hade nått en situation då det var många grupper som både ville och kunde ha ett ord med i laget om rikenas styrelse.

Som inledning till den kronologiskt ordnade skildring av periodens historia som följer i nästa avsnitt listas nedan de huvudsakliga aktörerna i detta spel vad Sverige beträffar.

Karl Knutsson (Bonde) var svensk kung i tre omgångar, 1448–1457, 1464–1465 och 1467–1470, och däremellan avsatt, då han kom i konflikt med starka rådsintressen.

Den oldenburgska dynastin styrde i Danmark och Norge och strävade permanent, och med stora maktmedel, att också vinna tronen i Sverige. Den tenderade dock i praktiken att behandla unionen som ett Stordanmark.

Kristian I 1448–1481 (i Sverige 1457–1464)

Hans (Johannes) 1481/83–1513 (i Sverige 1497–1501)

Kristian II 1513–1523 (i Sverige 1520–1521)

Riksföreståndarna i Sverige kunde i en mycket formell mening ses som unionskungens ställföreträdare vid hans frånvaro; i praktiken uppträdde de nästan som kungar. Särskilt *Sten Sture d. ä.*, riksföreståndare 1470–1497 och 1501–1503, var en skicklig politiker som förmådde mobilisera allmogens stora kraft. Precis som tidigare Karl Knutsson drev han i sin propaganda en nationell linje.

Rådsaristokratin kämpade för ökat inflytande över politiken och för att komma i besittning av slottsläna, vilka både medförde makt och inkomster. Internordiska äktenskapsförbindelser, godskomplex och länsinnehav gjorde att det fanns allnordiska stämningar inom denna grupp, även om maktintressena när det kom till kritan ofta kom i första rummet.

Rådet, där inte endast världsliga herrar utan även biskoparna ingick, strävade efter maximalt inflytande över regeringsmakten och sökte binda regenterna genom att avkräva dem garantier av olika slag, till exempel i form av en handfästning (kungaförsäkran) från den tillträdande kungen. I egna ögon hade rådskretsen en viktig samhällelig roll att spela som medlare mellan kung och folk, i enlighet med den tanke som hade

givits uttryck i frihetsbrevet av år 1319. Som ett sammanfattande begrepp för råds-kretsens politiska program brukar man tala om *rådskonstitutionalismen*.

Allmogen hade, som i många andra europeiska länder, blivit en maktfaktor under senmedeltiden. I Sverige hade den av gammalt en juridiskt och ekonomiskt starkare ställning än på många andra håll och i tingen hade den ett forum som vid behov även kunde utnyttjas för att framföra synpunkter på kungens maktutövning. Allmogen saknade dock vanligen ledare ur sina egna led. I stället mobiliserades den mer eller mindre framgångsrikt av andra maktintressenter. Det var inte möjligt att i längden behärska ett territorium för den som hade allmogen emot sig. Vid sidan av de militära resurserna och kontrollen över slottslänen var förmågan att vinna allmogen för sin sak en av de mest utslagsgivande faktorerna i det politiska spelet. De oldenburgska unionskungarnas misslyckanden i Sverige kan delvis ha berott på att de underskattade betydelsen av att få allmogen på sin sida.

Kyrkan framstår under denna period som precis så oenhetlig som den faktiskt var, en "korporation" snarare än en enhetlig maktfaktor. Några exempel: *Vadstena kloster* var en nordisk mötesplats för alla samhällsskikt och bidrog både därigenom och genom kontakterna med sina nordiska dotterkloster till den nordiska sammanhållningen. Samtidigt kan man i klostrets diarium ofta utläsa en kritisk attityd till härskarna, inte minst när skatte- och reduktionspolitik hotade klostrets intressen. *Uppsala ärkesäte* propagerade gärna ett slags "nationalism" i syfte att stärka det egna greppet över den svenska kyrkoprovinnsen. Som främste medlem av det svenska rådet var Uppsalas ärkebiskop ofta en stridbar motståndare mot alltför långtgående maktanspråk, vare sig dessa framfördes av unionskungen eller av riksföreståndaren. Det danska *ärkesätet Lund* hävdade kraftfullt unionens intressen, som sammanföll med dess egna: Lunds ärkebiskop hade av gammalt titeln "Sveriges primas". I kyrkor i Lundastiftet målades vid denna tid ofta de tre nordiska helgonkonungarna Knut, Olof och Erik i symbolmättad förening.

Karl Knutssons och Kristian I:s tid

Varken Karl Knutsson (Bonde) eller Kristian I var böjda att låta sig nöja med fredsuppgörelsen från Halmstad 1450. Tidvis ledde konflikten dem emellan till krigshandlingar. För att möta de ökande utgifterna skärpte Karl skattetrycket och arrangerade räfsteting med syfte att till kronan dra in egendomar som hade förvärvats av eller donerats till kyrkor och kloster. Denna politik var en utmaning mot rådet. Ärkebiskopen Jöns Bengtsson (1448–67) ställde sig år 1457 i spetsen för ett uppror som ledde till att Karl fördrevs ur riket. Till ny kung valdes Kristian. Unionen var därmed återställd.

Kristian, som var engagerad i dyrbara ansträngningar att vinna Holstein, kom dock snart att föra en lika hård skattepolitik som Karl. I Uppland vände sig bönderna

mot de tunga skatterna och mot att myntet fördes ut ur riket. De fick aktivt stöd av ärkebiskopen, vilket ledde till att kungen fängslade denne och erövrade biskopsborgen Stäket. Ärkebiskopens kusin, biskop Kettil Karlsson (Vasa) av Linköping, ledde nu ett uppror och Kristian fördrevs 1464 från riket. Karl återkallades ur sin landsflykt, men den politiska situationen var länge vacklande. Karl tvingades ånyo lämna tronen 1465 och biskopskusinerna styrde under en period själva landet som riksföreståndare. Inre konflikter ledde emellertid till att Karl kunde komma tillbaka i november 1467 och styra landet till sin död 1470. Ärkebiskopen flydde till Borgholms slott, som hölls av en av hans anförvanter för kung Kristians räkning. Där avled han i december år 1467.

Karl Knutssons bestående problem var hans svaga legitimitet som svensk konung. Han var inte av kunglig härstamning, hans kungaval var kontroversiellt och han var tvungen att utkämpa ständiga strider för sitt kungadöme. För att kompensera dessa brister utvecklade han ett mästerskap som politisk propagandist, varvid han bland annat tog historieskrivningen i sin tjänst. Ett antal större och mindre krönikor med historiskt innehåll tillkom under hans tid.

Sten Sture d. ä.:s och kung Hans tid

En kort tid efter Karls död 1470 utsågs en av hans skickligaste militärbefälhavare, Sten Sture d. ä., till riksföreståndare. Såväl den inrikespolitiska situationen som Kristians förnyade anspråk på kronan rymde emellertid olösta konfliktämnen. Den 10 oktober 1471 slog Sten Sture på *Brunkebergsåsen* utanför Stockholms stadsportar tillbaka ett försök från Kristian att återta makten i Sverige. I propagandan framställdes detta som en nationell seger, men man bör minnas att svenskar kämpade på båda sidor i slaget. Som ett minnesmärke över segern beställde Sten Sture av bildhuggaren Bernt Notke en monumental träskulptur över S:t Görans strid med draken. Skulpturen utfördes i Stockholms storkyrka 1484–89 och avsågs bli Sten Stures gravmonument.

Segern över Kristian stärkte Sten Stures legitimitet som regent. Det närmaste kvartssekklet blev en tid av relativ politisk stabilitet för riket, med Sten Sture som riksföreståndare. Även kyrkoledningen slöt upp bakom honom. Ett betydande resultat av samarbetet mellan ärkebiskop Jakob Ulvsson (1470–1515) och riksföreståndaren är *Uppsala universitet*, Nordens första, som godkändes av påven den 27 februari 1477 och inledde sin verksamhet i oktober samma år.

Sten Sture arbetade systematiskt på att bygga upp sin militära maktställning. Under 1480-talet avtvang han i en serie uppgörelser sin främste medtävlare, kung Karls svärson, riksrådet och hövitsmannen Ivar Axelsson (Tott), ett antal strategiska borgar (häribland Borgholm 1487). Sten Sture var vidare en mästerlig propagandist, som med skicklig nationell agitation ofta lyckades få allmogen på sin sida. Samtidigt var han en

mycket hårdför politiker, som var snar att ta till våld mot sina motståndare, även om det var fråga om kyrkliga institutioner. Han kom därför att med tiden möta ett växande motstånd inom rådet, och särskilt i ärkebiskop Jakob Ulvsson.

Trots att Sverige nu styrdes som ett självständigt rike var unionstanken fortfarande levande. De nordiska rikenas råd hade fortlöpande inbördes kontakter. Frågan om återinsättande av Kristian som svensk kung aktualiserades vid ett dansk-svenskt rådsmöte i Kalmar 1476. Ett förslag till handfästning utarbetades, som bland annat tillförsäkrade råden rätten att avsätta kungen om han skulle bryta mot sina förpliktelser. Dessa formuleringar avvisades av Kristian. Av detta och andra skäl uteblev även denna gång den eftertraktade svenska kungahyllningen.

År 1481 avled Kristian. Sonen Hans var redan utsedd till efterträdare i Danmark. För norsk del antogs Hans som konung först vid ett möte i Halmstad i början av år 1483. I september samma år hölls ett nytt unionsmöte i Kalmar. Här beslöts i den så kallade *Kalmar recess* att på villkor som tillförsäkrade rådet mycket långtgående konstitutionella rättigheter acceptera den nye unionskonungen.

Hans dröjde dock med att tillträda den svenska tronen, troligen till följd såväl av sin egen ovilja att underkasta sig Kalmar recess som av Sten Stures motstånd. När Ryssland anföll Sverige 1495 anklagades emellertid Sten Sture för att försumma Finlands försvar, vilket starkt undergrävde hans ställning och bidrog till att Hans i november 1497 kunde väljas till svensk kung och krönas i Stockholms storkyrka. Hans svenska regeringstid blev emellertid ännu kortvarigare än fadern Kristians. Genom att åsidosätta viktiga delar av Kalmar recess undergrävde han det stöd han inledningsvis hade åtnjutit. Hans ställning försvagades även av ett misslyckat fälttåg i Ditmarsken år 1500. Sten Sture, som i uppgörelsen med Hans hade behållit flera viktiga slott, inledde våren 1501 i Uppland ett uppror mot kungen, intog Stockholm och inträdde ånyo som riksföreståndare.

De yngre Sturarnas och Kristian II:s tid

Unionstidens slutskede i svensk historia kom att präglas av uppgörelser som innefattade flera olika komponenter, häribland kyrkans kamp för sitt självstyre, kungamakens kamp för vad man såg som sina legitima anspråk, riksföreståndarnas krav på kontroll över rikets resurser, rådets strid för att få behålla sitt inflytande över svensk politik och allmogens ökade politiska betydelse.

När Sten Sture dog i december 1503 efterträddes han som riksföreståndare av *Svante Nilsson* av ätten Natt och Dag. Denne erövrade år 1510 efter en lång kamp unionskungens sista fästen i riket, borgarna Kalmar och Borgholm. Kung Hans gav aldrig upp sina anspråk på Sveriges krona och försvarade dem med både militära, poli-

tiska och rättsliga medel. Delvis fördes kampen med mycket hårdföra metoder. Bland annat lät kungen vid ett uppehåll i Kalmar år 1505, för att statuera exempel, döma och avrätta ett stort antal borgare som majestätsförbrytare.

Efter Svante Nilssons död i januari 1512 lyckades hans unge son *Sten (Svantesson) Sture d. y.*, då i tjuoårsåldern, under kuppattade former vinna riksföreståndarskapet. Trots namnligheten tillhörde han inte samma släkt som Sten Sture d. ä., men politiskt anknöt han gärna till sin namne. Mot rådets mer fredsvilliga inställning önskade han fullfölja företrädarnas nationella och anti-oldenburgska politik. Av vissa uppgifter att döma lät han i Rom föra underhandlingar med påven i syfte att av denne bli erkänd som Sveriges konung.

I Danmark avled kung Hans i februari 1513 och efterträddes av sin son *Kristian II*, då 32 år gammal. Redan som kronprins hade Kristian visat prov på sin duglighet genom att biträda fadern i styrelsen, särskilt i fråga om Norge. I Sverige hade han hyllats som tronföljare i december 1497 och kunde därför hävda att hans legitima rätt till tronen kränktes av svenskarna så länge han förnekades tillträde till rikets styrelse.

Sten Sture d. y.:s tid som riksföreståndare domineras av konflikten mellan honom och den nye ärkebiskopen i Uppsala, *Gustav Trolle*. Den senare hade år 1515, vid den exceptionellt låga åldern av 27 år, erhållit pävlig bekräftelse på ärkebiskopsvärdigheten, sedan den åldrige Jakob Ulvsson hade dragit sig tillbaka. Som ärkebiskop var han den främste företrädaren för kyrkans krav på frihet från den världsliga maktens ingrepp (*libertas ecclesiae*) likaväl som för rådets krav på delaktighet i riksstyrelsen. I förhållande till den nye unionskonungen intog han en förhandlingsvillig hållning.

Sten Sture hade motsatta intressen i samtliga dessa frågor. Gentemot rådet sökte han stöd hos landskapsmenigheterna och ständermötena; hans regim har betecknats som "folklig diktatur". Kyrkans fria ställning såg han som ett hot, särskilt mot bakgrund av ärkebiskopens militära resurser. Han belägrade och intog ärkebiskopsborgen Stäket, och kallade sedan ständerna till ett möte i Stockholm i november 1517. Här drev han igenom ärkebiskopens avsättning, ett flagrant övergrepp på kyrkans rättigheter.

Likväl dröjde påvens reaktion, men så småningom kom från Rom utlåtanden som möjliggjorde för Lunds ärkebiskop att bannlysa Sten Sture och lysa interdikt (förbud mot vissa kyrkliga handlingar) över Sverige. Kristian II fick därigenom en förevändning att gå till förnyat angrepp. Han hade både 1517 och 1518 gjort misslyckade försök att lägga under sig Sverige, men nu hade han värvat en stor och dyrbar utländsk legoarmé. Sten Stures trupper led ett avgörande nederlag på Åsundens is i Västergötland den 19 januari 1520. Riksföreståndaren själv sårades svårt och avled senare på Mälarens is på väg mot Stockholm. Hans frånfälle innebar en allvarlig försvagning av motståndet mot Kristian.

I september uppgav Sten Stures änka Kristina Gyllenstierna Stockholms slott, men först efter långtgående utfästelser från Kristian om allmän amnesti och en konstitutionell regim i enlighet med den svenska landslagen och Kalmar recess. I oktober utverkade han emellertid av det svenska riksrådet en unik förklaring att riket tillhörde honom genom *arr*. Han kunde därmed krönas som konung utan föregående val.

Kröningen ägde rum i Stockholm den 4 november. Den efterföljande kröningsfesten kom snart att omvandlas till en process mot Sturepartiet och dess anhängare, inte minst inom Stockholms borgerskap. Förevändning var de anklagelser Gustav Trolle lade fram inför kungen mot alla dem som hade varit delaktiga i beslutet om hans avsättning. En summarisk kättardom mot de anklagade avkunnades av en för ändamålet tillsatt andlig domstol. Kristian kunde nu hävda att amnestiavtalet var värdelöst eftersom det hade ingåtts med kättare. Han beordrade omedelbart avrättningar av de dömda, varvid ett stort mått av godtycke i praktiken möjliggjordes av domens oprecisa formulering. Till och med två biskopar fanns bland de avrättade, trots att den kanoniska lagen gav biskopar rätten att få sin sak prövad inför påven. Källorna till dessa händelser, som har gått till historien som *Stockholms blodbad*, lämnar viktiga frågor obesvarade, vilket har bidragit till en livlig och ännu ej avslutad historisk diskussion.

Kristian ansåg sig i och med händelserna i Stockholm i november sitta säkert som Sveriges kung, eftersom han trodde sig ha gjort slut på de krafter som skulle ha kunnat resa motstånd mot hans maktställning. Detta var dock ett misstag, han hade i själva verket väckt en avgörande motståndsvilja till liv. Härtill bidrog starkt, som historikerna Enoch Ingers och Lars-Olof Larsson har understrukt, kungens påbud att alla Sveriges bönder skulle avväpnas. Det visade sig snart att bönderna inte stillatigande tänkte acceptera detta ingrepp i deras hävdvunna rätt att med vapen i hand försvara sig mot yttre och inre hot.

Som ledare för den svenska upprorsrörelsen mot Kristian, och arvtagare till Sturarnas nationella politik, framträdde den unge högfrälsemannen *Gustav Eriksson (Vasa)*. År 1518 hade han förts till fångenskap i Danmark efter att ha varit gisslan i förhandlingar mellan konungen och Sten Sture. Han lyckades dock rymma från Kalø slott och tog sig därifrån till Lübeck. I maj 1520 hade han i Kalmar åter nått svensk jord, men höll sig sedan dold och undgick därför, till skillnad från sin far, att avrättas i Stockholm. I januari 1521 inledde Gustav från Dalarna ett uppror mot Kristians regim och valdes vid en herredag i Vadstena i augusti till svensk riksföreståndare. När Gustav i juni år 1523 valdes till svensk konung var Kalmarunionens tid definitivt över för Sveriges vidkommande.

*

Den nordiska unionen hade blivit både starkare och svagare än vad dess skapare, drottning Margareta, hade förutsett. Den fick inte sin styrka i kraft av det centraliserade och auktoritära kungliga styret som hon nog hade tänkt sig. I stället gav unionen som sådan upphov till en intensiv nordisk politisk förhandlingskultur, varför det snarare var den republikanska traditionen inom unionen, det som kallas *regimen politicum*, än den monarkiska som blev den bärande i längden.

Kalmarunionen brukar anses upplöst år 1523, men man måste minnas att Danmark och Norge kom att förbli förenade ända fram till år 1814. Trots att Kristian II år 1523 fördrevs också från Danmark, där han ersattes som kung av sin farbroder Fredrik I, var det inte längre möjligt att återinfoga Sverige i unionen. Ambitioner i den riktningen kommer likväl till synes som ett av flera motiv i de blodiga dansk-svenska uppgörelser som kom att präglade stora delar av 1500- och 1600-talens nordiska politik. Mot den bakgrunden kan det vara värt att minnas drottning Margareta också som den nordiska fredsskapare hon faktiskt var.

FÖR VIDARE STUDIUM

Dokument och traktater från unionstiden har publicerats i *Sveriges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar*, utg. O. S. Rydberg, band 2–3 (Stockholm 1883 resp. 1895). Textutgåvor av krönings- och unionsbrev återfinns i andra delen, s. 560–67. En nysvensk översättning respektive ett referat finns i Fröjmark, Gustafson & Johansson 1996 (se nedan) s. 19, 23–24. Originalen förvaras i det danska riksarkivet.

Uppgifter om de ledande gestalterna under unionstiden kan man bland annat få genom *Svenskt biografiskt lexikon* 1–, Stockholm 1918–, *Dansk biografisk leksikon*, 3. udg. 1–16, København 1979–84 och *Norsk biografisk leksikon* 1–19, Oslo 1923–83.

Övrig litteratur (urval)

- Albrechtsen, Esben. 1997. *Fællesskabet bliver til 1380–1536. Danmark-Norge 1380–1814* 1. Oslo.
- Blom, Grethe Authén. 1987. "Norges betydning i unionspolitikken på 1300-tallet." I *Kung Olofs minne*, red Christer Bökwall, 25–49. Falsterbo.
- Blom, Grethe Authén. 1992. *Norge i union på 1300-tallet: Kongedømme, politikk, administrasjon og forvaltning 1319–1380* 1–2. Trondheim: Tapir.
- Blomkvist, Nils. 1997. "Kalmar mellan Verdun och Maastricht: Om platser och gränserna för det europeiska." *Kalmar län* 1996–1997, 7–18.
- Brilioth, Yngve. 1925. *Svenske kyrka, kungaförne och påvemakt 1363–1414*. Uppsala universitets årskrift 1925: Teologi 1. Uppsala.
- Brilioth, Yngve. 1948. *Handbok i svensk kyrkohistoria: Medeltiden*. Stockholm.
- Bøgh, Anders. 2003. *Sejren i kvindens hånd: Kampen om magten i Norden ca. 1365–89*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Cambridge History of Scandinavia* 1: *Prehistory to 1520*. Red. Knut Helle. Cambridge: Cambridge University Press 2003.
- Carlsson, Gottfrid. 1941. *Sveriges historia till våra dagar* 3: *Senare medeltiden 1: Tidsskedet 1389–1448*. Stockholm: Norstedt & söner.
- Carlsson, Gottfrid. 1955. *Kalmar recess 1483*. Historiskt arkiv 3. Stockholm.
- Einemærk, Poul. 1981. *Kriseår 1448–1451: En epok i nordisk unionshistorie*. København.
- Erslev, Kristian. 1881–82. "Studier til Dronning Margrethes Historie." *Historisk Tidsskrift* 5. Række 3, 333–425.
- Erting, Vivian. 1997 (1986). *Margrete den første: En regent og hendes samtid*. 2. rev. uppl. København: Gyldendal.
- Erting, Vivian. 2004. *Queen Margrete I (1353–1412) and the Founding of the Nordic Union*. Leiden & Boston: Brill. [Även i elektronisk form på Ebrary.]
- Fritz, Birgitta. 1972–73. *Hus, land och län: Förvaltningen i Sverige 1250–1434* 1–2. Stockholm.
- Fröjmark, Anders. 2003. "Den valde kungen". [Recension av *Le roi élu: Les pouvoirs politiques et leurs représentations en Suède du milieu du XIIIe siècle à la fin du XVe siècle*. Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l'Université Paris IV.] *Historisk tidsskrift* 123, 332–37.
- Fröjmark, Anders, KG Jan Gustafson & Anders Johansson. 1996. *Kalmarunionens tidevarv: Platser och minnen*. Kalmar: Högskolan.
- Gejrot, Claes. 2000. "Kloster och kungar: Senmedeltida rikspolitik ur ett Vadstenaperspektiv." I *Språkets speglingar: Festskrift till Birger Bergh*, red. Arne Jönsson & Anders Piltz, 527–36. Lund.
- Gustafsson, Harald. 2000. *Gamla riken, nya stater: Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512–1541*. Stockholm: Atlantis.
- Harrison, Dick. 1997a. Uppror och allianser: Politiskt våld i 1400-talets svenska bondesamhälle. Lund.
- Harrison, Dick. 1997b. "Murder and Execution within the Political Sphere in Fifteenth-century Scandinavia." *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 63, 259–79.
- Harrison, Dick. 2002. *Karl Knutsson: En biografi*. Lund: Historiska media. [Ny utgåva 2004.]
- Haug, Eldbjørg. 1995. "Erik av Pommerns norske kroning." *Historisk tidsskrift utgitt av Den norske historiske forening* 74, 1–21.
- Haug, Eldbjørg. 1997. "Norge, arvekongedømmet og Kalmarunionen." I *Grannar emellan: Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven* 1997, 11–31.
- Haug, Eldbjørg. 2000. *Margrete – den siste dronning i Sverreætten: Nordens fullmektige frue og rette husbonde*. Oslo: Cappelen.
- "burn thet war talet j kalmarn": *Union und Zusammenarbeit in der Nordischen Geschichte: 600 Jahre Kalmarer Union (1397–1997)*, red. Detlef Kattinger, Dörte Putensen & Horst Wernicke. Greifswalder Historische Studien 2. Hamburg: Kovacé 1997.
- Hørby, Kai. 1989. *Velstands krise og tusind bagbold 1250–1400*. Gyldendal og Politikens Danmarks-historie 5. København.
- Ingers, Enoch. 1943. *Bonden i svensk historia* 1. Stockholm.
- Jørgensen, Kaare Rübner. 1997. "Kopibogen B 9 og det turvise kongevalg: Unionsopfattelser i 1500-tallets Sverige og Danmark." I *Grannar emellan: Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven* 1997, 32–53.
- Kattinger, Detlef. 1997. "'Jak lönthe the swenska mæz sorg thz the mik hente aff måkilborgh': Aspekter der Fremd-Herrschaft am Beispiel Albrechts von Mecklenburg in Schweden (1364–1389)." I

- Fremdheit und Reisen im Mittelalter*, ed. Irene Irfen & Karl-Heinz Spieß, 93–117. Stuttgart.
- Kellerman, Gösta. 1935. *Jakob Ulsson och den svenska kyrkan under äldre Sturetiden 1470–1497*. Stockholm.
- Koht, Halvdan. 1956. *Kriseår i norsk historie* [5]: *Drottning Margareta og Kalmar-unionen*. Oslo: Aschehaug. [Svensk översättning: *Drottning Margareta och Kalmarunionen*, Stockholm: Natur och kultur 1956.]
- Kraft, Salomon. 1944. *Sveriges historia till våra dagar 3: Senare medeltiden 2: Tidskedet 1448–1520*. Stockholm: Norstedt & söner.
- Larsson, Lars-Olof. 1997. *Kalmarunionens tid: Från drottning Margareta till Kristian II*. Stockholm. [Ny upplaga 2003.]
- Larsson, Lars-Olof. 1999. "Porträtt av en furste." *Populär historia* 1999:4, 29–34, jämte diskussionsinlägg: "Kristian II och bönderna" i 1999:6, 5.
- Lindkvist, Thomas & Kurt Ågren. 1985. *Sveriges medeltid*. Stockholm: Esselte studium.
- Linton, Michael. 1971. *Drottning Margareta: Fullmäktig fru och rätt husbonde: Studier i kalmarunionens förhistoria*. Studia historica Gothoburgensia 12. Göteborg.
- Linton, Michael. 1997. *Margareta, Nordens drottning 1375–1412*. Stockholm: Atlantis.
- Lösman, Beata. 1972. Recension av Michael Linton, *Drottning Margareta: Fullmäktig fru och rätt husbonde* (1971). *Historisk tidskrift* 92, 86–92.
- Lönnroth, Erik. 1934. *Sverige och Kalmarunionen 1397–1457*. Göteborg.
- Lönnroth, Erik. 1981. "Drottning Margaretas kvinnoroll." I *Kvinnans ekonomiska ställning under nordisk medeltid: Uppsatser framlagda vid ett kvinnohistoriskt symposium i Kungälv 8–12 oktober 1979*, red. Hedda Gunneng & Birgit Strand, 105–09. Göteborg.
- Lönnroth, Erik. 1982. "Kalmarunionen." I *Kalmar stads historia 2*, red. Ingrid Hammarström, 13–22. Kalmar.
- Nielsen, Herluf & Lars Hamre. 1967. "Oprørsret." *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 12, 629–31.
- Norsk historie 1: 750–1537*, av Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen & Erling Sandmo. Oslo 1999.
- Nowak, Zenon Hubert. 1996. *Współpraca polityczna państw unii polsko-litewskiej i unii kalmarskiej w latach 1411–1425*. [Die politische Zusammenarbeit der Staaten der polnisch-litauischen Union und der Kalmarer Union 1411–1425.] Toruń.
- Olesen, Jens E. 1980. *Rigsråd, kongemagt, union: Studier over det danske rigsråd og den nordiske kongemagts politik 1434–1449*. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie 36. Aarhus.
- Olesen, Jens E. 1983. *Unionskrige og stændersamfund: Bidrag til Nordens historie i Kristian I's regeringstid 1450–1481*. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie 40. Aarhus.
- Olesen, Jens E. 1991. "Kongemagt, birgittinere og Kalmarunion." I *Birgitta, hendes værk og hendes klostre i Norden*, red. Tore Nyberg, 169–219. Odense.
- Olsson, Gunnar. 1951. "Sverige och Danmark 1501–1508". *Scandia* 20 (1950, tr. 1951), 38–87.
- Palme, Sven Ulric. 1951. *Studier i Sturetidens statsrätts historia 1*. Uppsala.
- Pernler, Sven-Erik. 1999. *Sveriges kyrkohistoria 2: Hög- och senmedeltid*. Stockholm: Verbum.
- Rosén, Jerker. 1951. "Drottning Margaretas svenska räfst". *Scandia* 20 (1950, tr. 1951), 169–246.
- Rosén, Jerker. 1969 (1962). *Svensk historia 1: Tiden före 1718*. 3. uppl. Stockholm.
- Rydberg, Olof Simon. 1886. *Om det från unionsmötet i Kalmar år 1397 bevarade dokumentet rörande de nordiska rikenas förening: Inträdestal i Kongl. Vitterhets historie och antikvitets akademien den 15 maj 1883*. Kongl. vitterhets historie och antikvitets akademins handlingar 31:1. Stockholm.
- Sawyer, Birgit & Peter Sawyer. 1993. *Medieval Scandinavia: From Conversion to Reformation, circa 800–1500*. The Nordic Series 17. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Schück, Herman. 1984a. "Sweden as an Aristocratic Republic". *Scandinavian Journal of History* 9, 65–72.
- Schück, Herman. 1984b. *Engelbrektskrönikan: Tillkomsten och författaren*. Stockholm.
- Schück, Herman. 2005a. *Kyrka och rike: Från folkungatid till vasatid*. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Schück, Herman. 2005b. *Rikets råd och män: Herredag och råd i Sverige 1280–1480*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Skoglund, Alexandra. 1903. *De yngre Axelsönernas förbindelser med Sverige 1441–1487*. Uppsala.
- Skyum-Nielsen, Niels. 1964. *Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering*. København.
- Sundberg, Ulf. 2005. *Stockholms blodbad*. Lund: Historiska media.
- Sveriges Rijkens Lands-Lag, Som Af Rijkens Råd blef öfversedd och förbättrat* etc. Stockholm 1726.
- Tägil, Sven. 1962. *Valdemar Atterdag og Europa*. Bibliotheca historica lundensis 9. Lund.
- Unionsdrottningen: Margareta I och Kalmarunionen*, red. Poul Grønder-Hansen. Föreningen Nordens årsbok 1997. Stockholm 1996.
- Weibull, Lauritz. 1928. "Stockholms blodbad." *Scandia* 1, 1–83. Omtryckt 1949 i författarens *Nordisk historia: Forskningar och undersökningar* 3, 147–225.
- Venge, Mikael. 1975. *Bondekar eller tyrann: Tekster til Christian II's regime, politikk og personlighed*. Odense: Odense universitetsforlag.
- Westin, Gunnar T. 1957. *Riksföreståndaren och makten*. Lund.
- Westin, Gunnar T. 1971. *Maktkamp i senmedeltidens Sverige: Uppsatser och studier*. Stockholm.
- Wieselgren, Greta. 1949. *Sten Sture d. j. och Gustav Trolle*. Lund.

REGENER 1300–1525

Danmark

Erik Menved	1286–1319
Kristofer II	1320–1326, 1330–1332
Valdemar III	1326–1330
<i>interregnum</i> 1332–1340	
Valdemar IV Atterdag	1340–1375
Olof II Håkonsson	1376–1387
Margareta	1387–1412
Erik av Pommern	1396–1439
Kristofer av Bayern	1440–1448
Kristian I	1448–1481
Hans	1481–1513
Kristian II	1513–1523
Fredrik I	1523–1533

Norge

Håkon V Magnusson	1299–1319
Magnus Eriksson	1319–1355 (–1374)
Håkon VI Magnusson	1355–1380
Olav IV Håkonsson	1380–1387
Margareta	1387–1412
Erik av Pommern	1389–1441
Kristofer av Bayern	1442–1448
Karl Knutsson (Bonde)	1449–1450
Kristian I	1449–1481
<i>interregnum</i> 1481–1483	
Hans	1483–1513
Kristian II	1513–1523
Fredrik I	1524–1533

Sverige

Birger Magnusson	1290–1318
Magnus Eriksson	1319–1364
Erik Magnusson	1356–1359
Håkan Magnusson	1362–1364
Albrekt av Mecklenburg	1364–1389
Margareta	1389–1412
Erik av Pommern	1396–1439
Karl Knutsson (Bonde) riksföreståndare	1438–1441
Kristofer av Bayern	1441–1448
Karl Knutsson (Bonde) kung 1448–1457, 1464–1465, 1467–1470	
Kristian I	1457–1464
Ketil Karlsson (Vasa) † 1465], Jöns Bengtsson (Oxenstierna) riksföreståndare	1465–1466
Erik Axelsson (Tott) riksföreståndare	1466–1467
Sten Sture d. ä. riksföreståndare 1470–1497, 1501–1503	
Hans	1497–1501
Svante Nilsson riksföreståndare	1504–1511
Sten Sture d. y. riksföreståndare	1512–1520
Kristian II	1520–1521
Gustav Vasa riksföreståndare kung	1521–1523 1523–1560

ÄRKEBISKOPAR 1300–1525

Lund

Jens Grand	1289–1302
Isarnus	1302–1310
Esger Juul	1310–1325
Karl Eriksen	1325–1334
Peder Jensen	1334–1355
Jakob Nielsen (Kyrning)	1355–1361
Niels Jensen	1361–1379
Magnus Nielsen	1379–1390
Peder Jensen	1390–1391
Jakob Gertsen	1392–1410
Peder Kruse	1410–1418
Peder Lykke	1418–1436
Hans Laxmand	1436–1443
Tuve Nielsen (Juul)	1443–1472
Jens (Hans) Brostrup	1472–1497
Birger Gunnersen	1497–1519
Åge Jepsen Sparre (<i>electus</i>)	1519, 1523 (–1532)
Jørgen Skodborg	1520, 1525 (–1551)
Paulus de Cesis	1520
Didrik Slagheck	1521–1522
Johan (Hans) Wexø (<i>electus</i>)	1522–1523
Torbern Bille (<i>electus</i>)	1532–1536

Nidaros

Jørund	1288–1309
Eiliv Arnesson	1311–1332
Pål Bårdsson	1333–1346
Arne Binarsson (Arne Vade)	1346–1349
Olav	1350–1370
Trond Gardarsson	1371–1381
Håkon Ivarsson (<i>electus</i>)	1381

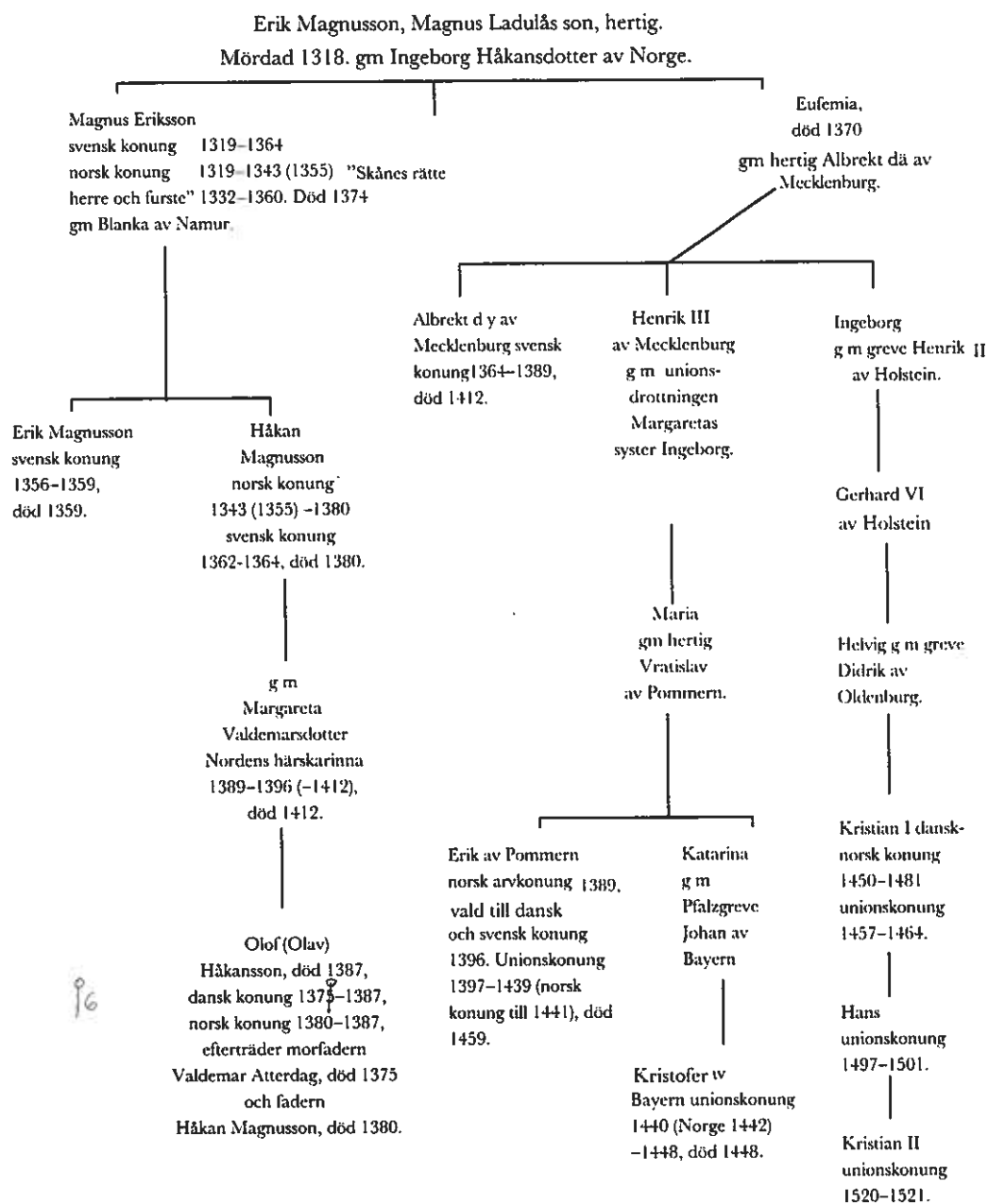
Nikolas Jakobsson Rusarc	1382–1386
Vinald Henriksson	1387–1402
Eskill	1404–1428
Aslak Hartviktsson Bolt	1430–1450
Olav Trondsson (<i>electus</i>)	1450
Henrik Kalteisen	1452–1458
Olav Trondsson	1459–1474
Gaute Ivarsson	1475–1510
Jens Krabbe (<i>electus</i>)	1510
Erik Axelsson Valkendorf	1510–1522
Olav Engelbrektsson	1523–1537 (–1538)

Uppsala

Nils Alleson	1295–1305
Nils Kettilsson	1305–1314
Olof Björnsson	1314–1332
Peter Filipsson	1332–1341
Hemming Nilsson	1341–1351
Peter Tyrgilsson	1351–1366
Birger Gregersson	1366–1383
Henrik Karlsson	1383–1408
Jöns Gerekesson	1408–1421
Jöns Håkansson	1421–1432
Olof Larsson	1432–1438
Nils Ragvaldsson	1438–1448
Jöns Bengtsson (Oxenstierna)	1448–1467
Tord Pedersson (<i>electus</i>)	1468–1470
Jakob Ulvsson	1470–1515 († 1521)
Gustaf Trolle	1515–1517, 1520–1521 (–1533)
Knut Mikaelsson (<i>electus</i>)	1523
Johannes Magnus (<i>electus</i>)	1523–1531 (–1544)

BJÄLBOÄTTEN (FOLKUNGAÄTTEN) OCH KALMARUNIONEN

Ur:

Fröjmark, Anders, K. G. Jan Gustafson & Anders Johansson. 1996.
Kalmarunionens tidevarv: Platser och minnen. Kalmar: Högskolan.